

УДК 821.161.2Гуменна

СИМВОЛІКА КОЛЬОРУ У ПРОЗІ ДОКІЇ ГУМЕННОЇ*Ольга Філіпенко, викладач,**Одеська національна академія харчових технологій
vltava72@mail.ru*

У статті йдеться про символіку у світовій міфології та в художньому зображенні митців. Зокрема розглянуто кольорову символіку у прозі Докії Гуменної. Визначено, що творчий доробок Докії Гуменної передає світобачення та сприйняття дійсності авторки через ряд символів кольорів. Акцентовано увагу на функції та значенні кольорів у творах Докії Гуменної. Зокрема виокремлено символіку кольору як одну зі складових системи художнього осягнення світу у творчості письменниці. Докія Гуменна помічала багатогранні деталі наявного світу і вміла дати оцінку предметам, подіям, діям людей, описавши їх влучними, точними словами, в тому числі й кольоративами, які несли в собі конотативний заряд, а подекуди набували й символічних ознак.

Ключові слова: *образ-символ, колористика, міфологія, світоглядні переконання.*

Кольористичне сприйняття світу здавна було предметом вивчення багатьох галузей науки: фізики, хімії, астрономії, природознавства, психології тощо. Літературознавці також часто звертають увагу на кольорову палітру твору (чи низки творів) письменника, за допомогою якої автори описують навколишнє середовище, розкривають внутрішній світ героїв, зображають їхні настрої, почування, відтінюють духовну складову тощо. «Колір у художньому творі відіграє неабияку роль для формування естетичних смаків читача, розширення вимірів деяких категоріальних понять та оцінок у визначенні світовідчуття митця, векторності його світоглядних позицій» [2, с. 29]. Оскільки кольори відіграють важливу роль у житті людини, то вони неодноразово набували символічних значень. «Кольористика взагалі має велике значення в міфології, у священних писаннях, у геральдиці. Вона багато пояснює в походженні мов і звичаїв, доводить свою символічність і фонетичність» [13, с. 367].

Студіюючи систему символів, дослідник, як правило, не може оминати символіку кольору. Так, до опрацювання колористики у творах Павла Загребельного зверталися Сніжана Нестерук. Символіку кольору у творчості Василя Стуса розглядали Ганна Віват, Григорій Савченко. Іван Франко наголошував на великому значенні кольору у поетичному просторі митця, ділячись із реципієнтом «секретами пое-

тичної творчості». Вікторія Дуркалевич, опрацьовуючи «символічний код текстуального простору художньої прози І. Франка» [2, с. 29], також зацентрувала увагу на кольоративах його творів. Побіжно, в контексті дослідження інших проблем у творчості Докії Гуменної, цієї теми торкнулася й Олена Коломієць. На окремі кольористичні аспекти творчості Докії Гуменної звернув увагу й Віталій Мацько, однак він також не досліджував їхньої символіки, а лише констатував факт розмаїтої кольорової гами у творах письменниці.

Метою цієї роботи є дослідження символіки кольору як однієї зі складових системи художнього осягнення світу у творчості Докії Гуменної.

Як слушно зазначила Ірина Бабій, у художньому тексті кольори розмежовуються за семантикою на два різновиди: денотативний (конкретна колірна ознака зображуваних реалій) і конотативний (емоційно заряджений кольоратив), що супроводжує основне значення твору [1, с. 246]. У творах Докії Гуменної є кольоративи, які виконують денотативну функцію, тобто характеризують предмет без будь-якої емоційної зарядженості, але таких небагато. Письменниця мала гостре око, яке помічало багатогранні деталі наявного світу, і вміла дати оцінку предметам, подіям, діям людей, описавши їх влучними, точними словами, в тому числі й кольоративами, які несли в собі конотативний заряд, а подекуди набували й символічних ознак. Наприклад, життя простих людей у Радянському Союзі письменниця змальовує сірою барвою, яка у її світовідчужаннях є виразником брудної злиденності, безпросвітної одноманітності, фальшу і бездумності: «Отак воно стало все увіч перед очима. Вся сіра, убога, фальшива і нудна радянська дійсність. В кожному місті й містечку — вулиця Леніна і його протягнута рука на площі, в кожному селі — колгосп імені Сталіна і канцелярія із плякатами, засидженими мухами; в кожній їдальні — одне й те ж меню, в кожному підприємстві — «догнать і перегнать», «виполнить і перевиполнить» [6, с. 17].

Чистим, білим бачиться письменниці добробут, мир і спокій, який вона, до того ж, передає не через кольороназву, а через її предметну ознаку — молоко: «Мир, спокій і добробут розлиті в повітрі, пронизаному місячним молочним сяйвом» [7, с. 99].

Кольоровими характеристиками наділяє Докія Гуменна й водоїми, причому кожного разу авторка знаходить для їхнього опису все нові й нові кольорові характеристики: «Хмаросяги віддаляються, ста-

ють менші, ансамбль вирізьблюється, навколо — синя стихія. Повна ілюзія, що ми в далекому плаванні» [8, с. 35].

Або: «Він витягнув її — у повітрі проти сонця затріпотіла всіма кольорами рибка. Богдан обережно відчепив її і жбурнув назад у зелені хвилі» [8, с. 12].

Або: «Прозоре повітря пронизане сонцем, білогриві хвилі котяться під ноги, а далекі береги аж наблизилися...» [8, с. 67].

Віталій Мацько простежив барвопис роману «Золотий плуг» Докії Гуменної, порохувавши навіть використання різних барв у кількісному наповненні: «Внутрішній світ персонажів роману «Золотий плуг» відлунує й у гамі кольорів. Різні кольори «залучені» письменницею в художній текст із реальної дійсності, відбивають різнобарвність навколишнього середовища, в якому живуть персонажі. Бінарність, поляризація зовнішнього та внутрішнього світу письменницею передається кольоровою атмосферою. Найчастіше в романі трапляється золотий колір (30 разів) і зелений — як символ життя (14). Інші предмети позначені такими кольорами: червоним — 6, рудим — 5, блакитним — 4, білим — 5 разів» [11, с. 136].

Як можемо переконатися, дослідник наголошує на великій частотності використання зеленого кольору у романі «Золотий плуг» і відзначає його символіку. Із літературознавцем не можна не погодитися, адже, за міфологією, зелений — символ відродження душі, пізніше став емблемою народження природного. Довгий час смарагдові приписували чудові якості прискорення дітонародження [13, с. 413].

Як символ життя й відродження (оновлення) природи зелений колір ужито й у книзі «Прогулянка алеями мільйоноліть» Докії Гуменної на підставі опису Зелених свят — прадавнього дохристиянського культу зела: «...Вже в четвер села на Україні перетворюються на зелені гаї. Все замаєне: хата, подвір'я, вулиця. Навіть долівка застелена пахучим зіллям» [8, с. 12].

А ось золотий (жовтий) колір не просто «залучено» в художній текст роману «Золотий плуг», як про те пише дослідник, та й не лише в цьому романі превалує золота барва. Про величезну пристрасть наших, як вважає Докія Гуменна, прапредків скитів до золота письменниця пише в казці-есе «Благослови, Мати!», апелюючи до скитських могил: «Уявлення про ці, справді, казкові багатства степової аристократії дають скитські могили. <... > Золото в такій могильній камері блищить звідусюди, вона наповнена горами предметів усякого роду.

Багато посуду із золота, срібла й бронзи, прикрашеного чудовими орнаментами. < ... > Стіни вкриті дорогими тканинами, обшитими золотими бляшками... Тисячі їх згромадилися в основі стін, коли відкрито могилу. Зброя покійника виложена золотом, прикраси його, — браслети, персні, масивні гребні, нашійні гривни, діядема, — все це золоте, виложене дорогоцінними каміннями. Символи влади, булава та ріг із золота, лежать коло царя, а накривала вишиті золотими взорами.

Не гірше оздоблені й коні. Улюблені жеребці сяють у золоті й сріблі» [4, с. 164–165].

Замилування в золоті, як у найвищому вимірі краси, передалося й українцям від їхніх предків, впевнена Докія Гуменна, посилаючись на фольклорні твори: «...вслухаючись у ці колядки з золотими роженьками, золотим зерном, золотою корою на яблуні, золотим колосом, золотим човником, золотим мостом, посіяним золотим каменем, — то видається, що ми опинилися у IV столітті до Р. Х., де все аж очі засліплює золотом» [4, с. 200].

Згадує Докія Гуменна у казці-есе «Благослови, Мати!» й легенду про золотий плуг, «що впав колись скитам із неба» [4, с. 201]. Про золотий плуг згадувано і в однойменному романі, де він є «символом земної нетлінності, духовного багатства» народу [9, с. 118].

Варто зазначити, що золотий (жовтий) колір деякими знавцями колористики віднесено до першокольорів нарівні з чорним, червоним та білим, оскільки у ньому вбачають відлуння сонячної життєдайної енергії. Як символ сонця трактує цей колір і Докія Гуменна, про що зазначає й у книзі «Прогулянка алеями мільйоноліть»: «... Дівчина-олениця та — неабихто, вона — дочка сонця, вовна її золота, а стріли не беруть, тільки вертаються назад. Цю дівчину-оленицю можна побачити й на наших писанках. Стоїть собі вона там — символ сонця, — і що ти їй зробиш?» [8, с. 46]. Золотий (жовтий) колір тут сягнув рівня архетипного символу.

«Світовій літературі відомий «Нарис учення про кольори» німецького ученого й філософа Й. Гете. Автор називає жовтий колір кольором поваги й шляхетності. У давні часи на теренах України він сприймався як застигле сонячне світло, колір достиглого колосся. Навіть у сучасній державній атрибутиці, котру, як відомо, взято із давньої історії, один із кольорів прапора не випадково вважають кольором жовтої ниви. Власне, для української культури з прадавньою хліборобською

традицією таке тлумачення не є випадковим», — впевнена Олена Коломієць [9, с. 121].

Подібної думки про символіку кольорів (жовтого, золотого) дотримується й Ганна Віват: «...синій та жовтий кольори, що наявні в українській геральдиці, символізують життєвий простір народу (чисте небо та пшеничне поле» [3, с. 169]. У віршовій формі про це твердить і Ліна Костенко:

Півні кричать у мегафони мальв —
аж деренчить полив'яний світанок.
Мій рідний краю, зроду ти не знав
Нейтральних барв, тих прісних пуританок.

Червоне й чорне кредо рукава.
Пшеничний принцип сонячного степу.
Такі густі смарагдові слова
жили втобі і вибухали з тебе.

(«Біль єдиної зброї») [10, с. 207].

Іноді, описуючи героїв чи їхні характери, Докія Гуменна не називає їхні імена, а наголошує на знакових прикметах, у тому числі й колірних, наприклад, на постать Олени Теліги в романі «Хрещатий Яр» вказано як на «пані в бірюзовому костюмі», тим самим наголошуючи на яскравості й неординарності образу цієї жінки.

Крім основних назв кольорів предметів, письменниця подекуди використовує й кольорову синонімію, тобто вживає різні колірні ознаки на, здавалося б, один колір, як-от: «каштанове волосся» або «русьяве волосся» (руде), «іскри фіалкові» (фіолетові), «місячне молочне сьайво» (біле) тощо.

Студіюючи символіку барвопису Ігоря Калинця, Ганна Віват зазначила: «Часто поет передає колір на асоціативному рівні, забарвлюючи абстрактні предмети, що відображає його психологічну напругу, особистісний стан душі чи індивідуальне бачення світу речей і явищ» [2, с. 32]. Подібні художні прийоми зустрічаємо й у творах Докії Гуменної. Вона також «кольорово» означає духовний світ, почуття, уяву-фантазію, порухи душі людини: «синя фантазія», «срібний порух», «рожевий плін», «чорна праця», «працювати чорно та темно» тощо. Тут спрацьовує зауваження Івана Франка: «Якщо маляр дає враження кольорів, то поет викликає тільки спомини; маляр апелює безпосередньо до смислу, поет до уяви» [14, с. 108].

Іноді невизначеність, неяскравість, нецікаві події чи нудні розмови письменниці описує як знебарвлення: «безбарвно-біле враження».

Отже, кольорова гама прози Докії Гуменної різнобарвна, розмаїта й різноаспектна, і хоч у її творах немає детальних описів природи, портретних характеристик чи якоїсь іншої описовості, барви в художньому світі письменниці віддзеркалюють порухи її душі, підсилюють емоційне сприйняття картини світу, яку авторка зображає з такою скрупульозністю, влучністю і продуманістю. Символічність колірної палітри Докії Гуменної не викликає сумнівів, оскільки вона є здебільшого не декоративною, а радше декларативною, адже її твори в основному побудовані на міфах, легендах, фольклорному епосі, та археологічних наукових матеріалах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабій І. Емоційно-експресивна роль колірних епітетів у прозовій мові (на матеріалі творчості В. Стефаніка, М. Коцюбинського, М. Хвильового) / І. Бабій // Українська мова і література: історія, сучасний стан, перспективи розвитку. — Тернопіль, 1999. — С. 246–249.
2. Віват Г. І. З роси, з води і з кетяга калини... Поезія Ігоря Калинця: монографія / Ганна Віват. — Одеса: ВМВ, 2012. — 192 с.
3. Віват Г. І. Семантика художніх символів у поетичому просторі Василя Стуса: монографія / Г. І. Віват. — Одеса: ФОП Бондаренко М. О., 2014. — 264 с.
4. Гуменна Д. Благослови, Мати! Казка-есеї / Докія Гуменна. — К.: Вид. дім «КМ Academia», 1995. — 271 с.
5. Гуменна Д. Золотий плуг: роман / Докія Гуменна. — Нью-Йорк: Об'єднання українських письменників «Слово», 1968. — 289 с.
6. Гуменна Д. Хрещатий Яр: роман-хроніка / Докія Гуменна // Дзвін. — 1998. — № 9. — С. 3–46.
7. Гуменна Д. Діти Чумацького Шляху: роман: у 4 кн. / Докія Гуменна. — К.: Український Центр духовної культури, 1998. — 576 с.
8. Гуменна Д. Прогулянка алеями мільйоноліть. Мікронovelі / Докія Гуменна. — Нью-Йорк; Балтимор: Українське видавництво «Смолоскип» ім. В. Симоненка, 1987. — 170 с.
9. Коломієць О. В. Проза Докії Гуменної (проблемно-тематичні та жанрово-стильові особливості): дис. ... канд. філ. наук: 10.01.01 / Олена Вікторівна Коломієць. — Київ, 2006. — 176 с.
10. Костенко Л. В. Біль єдиної зброї / Ліна Костенко // Українське слово. Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст. : в 3 т. — К.: Рось, 1994. — Т. 3. — 688 с.

11. Мацько В. П. Українська еміграційна проза ХХ століття: [монографія] / В. П. Мацько. — Хмельницький: ПП Дереза І. Ж., 2009. — 388 с.
12. Новикова М. Прасвіт українських замовлянь / М. Новикова // Українські замовляння. — К.: Дніпро, 1993. — С. 7–27.
13. Серов Н. В. Античний хроматизм / Н. В. Серов. — СПб.: Лисс, 1995. — 475 с.
14. Франко І. Я. Із секретів поетичної творчості / І. Я. Франко // Франко І. Я. Твори: в 20 томах. — К.: Державне видавництво художньої літератури, 1955. — Т. XVI. — С. 251–297.

СИМВОЛИКА ЦВЕТА В ПРОЗЕ ДОКІИ ГУМЕННОЇ

Ольга Филиппенко, преподаватель,

Одесская национальная академия пищевых технологий

В статье говорится о символике в мировой мифологии и в художественном изображении писателей. В частности, рассмотрена цветная символика в прозе Докии Гуменной. Определено, что творчество Докии Гуменной передает мировоззрение и восприятия действительности автора через ряд символов цвета. Акцентировано внимание на функции и значение цветов в произведениях Докии Гуменной. В частности, выделена символика цвета как одна из составляющих системы художественного постижения мира в творчестве писательницы. Докия Гуменная замечала многогранные детали окружающего мира, и умела дать оценку предметам, событиям, действиям людей, описав их точными словами, в том числе и колоративами, которые несли в себе коннотативный заряд, а иногда приобретали и символические признаки.

Ключевые слова: образ-символ, колористика, мифология, мировоззренческие убеждения.

THE SYMBOLISM OF COLOR IN DOKIA HUMENNA'S PROSE

Filipenko Olga, the teacher

Odesa national academy of food technologies, Ukraine

The article is about the symbolism in world mythology and artistic image artists. In particular, the color symbolism in prose Dokia Humenna. The writer is a representative of Ukrainian diaspora, whose works of art, was ignored or interpreted special ideological positions over the time. Determined that the artistic legacy Dokia Humenna on shows her world attitude and perception of reality through variety characters of colors. The attention is focused on the function and importance of colors in works Dokia Humenna. In particular, singled out the symbolism of color as one of the components of artistic understanding of the world in the work of the writer. Dokia Humenna noticed details available multifaceted world, able to assess objects, events, people act, describing their successful, exact words, including colorativity, which carried a connotative charge and sometimes got symbolic signs.

Key words: image, symbol, color, mythology, philosophical beliefs.

REFERENCES

1. Babij, I. (1999), Emocijno-ekspresywna rolj kolirnykh epitetiv u prozovij movi (na material itvorchosti V. Stefanyka, M. Kocjubynskogho, M. Khvylyjovogho), Ukrajsnjka mova il iteratura: istorija, suchasnyjstan, perspektyvyrozvytku, Ternopilj [in Ukrainian].
2. Vivat, G. I. (2014), Z rosy, z vody, i zketjagha kalyny.. Poezija Ighorja Kalyncja: monoghrafija, Odesa, VMV [in Ukrainian].
3. Vivat, G. I. (2014), Semantyka khudozhnikh symboliv u poetychomu prostori Vasylja Stusa, Odesa, FOP Bondarenko M. O. [in Ukrainian].
4. Ghumenna, D. (1995), Blaghoslovy, Maty! Kazka-esej, K., Vyd. dim «KM Academia» [in Ukrainian].
5. Ghumenna, D. (1968), Zolotyj plugh, Njju-Jork, Ob'jednannja Ukrajsnjkykh Pysjmennykiv «Slovo» [in Ukrainian].
6. Ghumenna, D. (1998), Khreshhatyj Jar, Dzvin [in Ukrainian].
7. Ghumenna, D. (1998), Dity Chumacjkogho Shljakhu. Roman: U 4-kh kn., K., Ukrajsnjkyj Centr dukhovnoji kuljтуры [in Ukrainian].
8. Ghumenna, D. (1987), Proghuljanka alejamy miljjonolitj. Mikronoveli, Njju-Jork — Baltymor, UkrajsnjkeVydavnyctvo «Smoloskyp» im. V. Symonenka [in Ukrainian].
9. Kolomijecj, O. V. (2006), Proza Dokiji Ghumennoji (problemno-tematychnitazhanrovo-styljviosoblyvosti): dys. ... kand. fil. nauk: 10.01.01, Kyjiv [in Ukrainian].
10. Kostenko, L. V. (1994), Bilj jedynoji zbroji, Ukrajsnjke slovo, Khrestomati-ja ukrajinsjkoi literatury ta literaturnoji krytyky XX st. : v 3t., K.,Rosj [in Ukrainian].
11. Macjko, V. P. (2009), Ukrajsnjka emigracijna proza XX stolittja, Khmeljnycjkyj, PP Derepa I. Zh. [in Ukrainian].
12. Novykova, M. (1993), Prasvit ukrajinsjkykh zamovljanj, Ukrajsnjikai zamovljannja, K., Dnipro [in Ukrainian].
13. Serov, N. V. (1995), Antychnyj khromatyzm, SPb., Lyss [in Ukrainian].
14. Franko, I. Ja. (1955), Iz sekretiv poetychnoji tvorchosti, Tvory v 20-ty tomakh, K., Derzhavne vydavnyctvo khudozhnjoji literatury [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 14 березня 2017 р.